

Шевкопляс Л. В.,

Київський національний лінгвістичний університет

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ В АУДІЮВАННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У статті досліджуються критерії відбору навчального матеріалу для формування компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи. Розглянуто проблему визначення поняття навчального аудіотексту, виокремлено вісім критеріїв відбору навчальних аудіотекстів. Уточнено параметри автентичності при відборі аудіотекстів. Визначено тривалість звучання аудіотекстів для студентів першого курсу.

Ключові слова: самостійна робота, критерії відбору, навчальний аудіотекст, автентичність, компетенція в аудіюванні.

В статье исследуются критерии отбора учебного материала для формирования компетенции в аудировании будущих учителей в процессе самостоятельной работы. Рассмотрено проблему определения учебного аудиотекста, выделено восемь критериев отбора учебных аудиотекстов. Уточнены параметры аутентичности при отборе текстов. Определена длительность звучания аудиотекста для студентов первого курса.

Ключевые слова: самостоятельная работа, критерии отбора, учебный аудиотекст, аутентичность, компетенция в аудировании.

The article deals with the criteria for listening materials selection in teaching listening comprehension to future teachers in individual work. The definition of listening materials is examined. Eight criteria for listening materials selection are distinguished. The parameters of the authenticity in text selection have been determined. The length of the text has been specified.

Key words: individual work, criteria for selection, methodological pre-conditions, authenticity, listening comprehension competence.

Однією із необхідних умов формування англомовної компетенції в аудіюванні у процесі СР є раціональний відбір аудіотекстів та створення відповідної підсистеми вправ.

До проблеми відбору навчального матеріалу для формування компетенції в аудіюванні зверталось багато вчених, зокрема С. Л. Захарова (1983), І. І. Халєєва (1989), І. С. Онісіна (1990), Н. І. Бичкова (1992), О. Б. Метьолкіна (1996), О. В. Єлухіна (1996), Л. І. Іванова (1997), Н. Є. Жеренко (2000), О. В. Кміть (2000), О. В. Носонович (2000), В. В. Черниш (2001), А. І. Черкашина (2003), Н. Р. Петранговська (2004), Л. В. Ягеніч (2007); Underwood (1990), УтР. (1997). Науковці розглядали принципи та критерії відбору різних видів текстів для навчання аудіювання учнів середніх загальноосвітніх навчальних закладів та шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов, а також студентів немовних спеціальностей.

Зазначені проблеми досліджувалися стосовно студентів мовних спеціальностей: аудіювання професійно спрямованих повідомлень (Бочкарьова О. Ю), драматичних творів (Сіваченко О. О), аудіотекстів з національними та регіональними типами вимови (Мацнева О. А), теленовін (Вікович Р. І), текстів-інтерв'ю (Літвін І. М), організація само- та взаємоконтроля рівня сформованості англомовної компетенції в аудіюванні (Крапчатова Я. А.), побудова багаторівневої моделі навчання аудіювання в системі професійної підготовки вчителя (Шукіна І. В), аудіювання з письмовою фіксацією суттєвої інформації (Колеснікова К. О.). Однак аналіз наявної методичної літератури дав змогу зробити висновок про недослідженість цієї проблеми стосовно формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі СР.

Метою статті є визначення та уточнення критеріїв відбору навчального матеріалу для формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

1. Уточнити визначення поняття “навчальний аудіотекст”.
2. Окреслити критерії відбору у навчальних аудіотекстів для навчання аудіювання у процесі самостійної роботи.
3. Визначити параметри автентичності аудіотекстів.
4. Виокремити дидактичні та методичні принципи формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи.

Одиницею відбору для навчання аудіювання виступає **аудіотекст**, під яким розуміють текст, призначений для слухового сприйняття [1, с. 24], представлений монологічним або діалогічним повідомленням, яке характеризується композиційно-логічною завершеністю, складається з одиниць різних рівнів текстової ієрархії, об'єднаних структурно-смысловими зв'язками і має певну комунікативну спрямованість [6, с. 54].

У нашому дослідженні за одиницю відбору навчальних матеріалів для навчання аудіювання у процесі СР візьмемо **навчальний аудіотекст**, під яким розуміємо **автентичний аудіотекст, представлений монологічним або діалогічним повідомленням, що забезпечує досягнення навчальних цілей, а саме розвиток аудитивних та стратегічних умінь у процесі СР**.

Під **критеріями відбору** розуміємо основні ознаки, на базі яких здійснюється якісна та кількісна оцінка одиниць, з метою їх включення / невключення до відповідних мінімумів [5, с. 104]. Уточнене визначення надає О. В. Бирюк, яка під **критеріями відбору** розуміє основні ознаки, що стосуються змісту, структури й обсягу повідомлень, за допомогою яких оцінюється текстовий матеріал з метою його використання або невикористання як навчального матеріалу відповідно до цілей навчання [4, с. 65]. Таким чином критерії відбору дозволяють оцінити навчальний матеріал щодо можливості його використання у навчальному процесі.

Враховуючи наявні в методичній літературі вимоги до змісту і форми навчальних аудіо- / відеотекстів, спираючись на вимоги чинної Програми до рівня сформованості у студентів I року навчання компетенції в аудіюванні

[9, с. 48], та враховуючи предметного дослідження, ми виокремили **вісім критеріїв відбору аудіо- /відео текстів** для формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі СР, а саме: 1) доступності, 2) новизни та мотиваційної цінності, 3) автентичності, 4) відповідності віковим особливостям студентів, їх життєвому досвіду та професійним потребам, 5) тематичності, 6) виховної цінності, 7) жанрової та типологічної різноманітності, 8) критерій тривалості звучання аудіотексту.

Оскільки в центрі уваги дослідження є процес формування англомовної компетенції в аудіюванні у процесі СР одним з головних вважаємо **критерій доступності**, під яким розуміємо відповідність мовного матеріалу тексту рівню мовної підготовки студентів та обов'язковому для засвоєння мінімуму. Слід відмітити, що від цього критерію залежить успішність аудіювання як виду мовленнєвої діяльності, оскільки увага слухача може бути сконцентрована на змісті повідомлення лише в тому випадку, якщо мовна сторона аудіотексту не викликає значних труднощів. Згідно чинної Програми мовний матеріал аудіотекстів для I курсу має бути зразком літературної англійської мови. Мовний та лінгвосоціокультурний потенціал навчальних матеріалів, що виражається в лексичному, граматичному, фонетичному та фононому оформленні відповідає рівню В 2. Лінгвосоціокультурне оформлення аудіотексту передбачає знання студентами реалій, фонової лексики, прислів'їв, приказок тощо. Екстралінгвістична інформація передається через музику та природні шуми.

Експериментальні дані підтверджують, що кількість граматичних структур та лексичних одиниць, за умови, що вони не є ключовими словами повідомлення та можуть бути зрозумілі за контекстом, не повинна перевищувати 3% всіх слів в аудіотексті [3, с. 229]. Доступність мови аудіотексту забезпечує можливість для автоматизації механізмів аудіювання – збільшення поля розпізнавання, швидкого розпізнавання мовного матеріалу, що впливає на повноту та глибину розуміння. Наявність в тексті незнайомої лексики та граматичних конструкцій значно ускладнюють розуміння тексту, проте не слід пропонувати для прослуховування тексти зі знятими мовними труднощами з метою розвитку мовної здогадки студентів [7, с. 96]. При цьому незнайомі слова на початку тексту більше ускладнюють розуміння ніж слова, розташовані в середині або в кінці, оскільки з'являється можливість розуміння слова за контекстом.

Вид мовлення, що сприймається може по-різному впливати на глибину розуміння аудіотексту. В ситуаціях реального спілкування діалогічне мовлення зустрічається частіше, ніж монологічне. До того ж, згідно вимог щодо навчання аудіювання для студентів I курсу, більшість рекомендованих текстів (бесіди, розмови, інтерв'ю) мають природу діалогів. Виходячи з цього, в ході відбору текстів для формування англомовної компетенції в аудіюванні у майбутніх учителів будемо використовувати тексти монологічного та діалогічного характеру з переважанням останніх.

При сприйнятті на слух фраза розуміється не шляхом аналізу та наступного синтезу складових слів, а шляхом розпізнавання інформативних ознак. Інтонація є найбільшою інформативною ознакою, оскільки за допомогою неї слухач може сегментувати мовлення на окремі синтаксичні блоки, розуміти зв'язок між частинами речень, а отже й розуміти зміст [2, с. 162]. До компонентів інтонації та просодії відносять висоту основного тону, гучність, наголос, тембр, паузи, тривалість, ритм, темп мовлення. Окрім того, сприйняте на слух мовлення характеризується індивідуальними особливостями голосів, тембрів, дикцією мовців, чіткістю артикуляції, виразністю та якістю вимовлених звуків [7, с. 29]. Темп мовлення складається з двох величин – кількості слів за хвилину та кількості пауз. В процесі спілкування найбільш поширеним є середній темп мовлення (240-250 слів/за хвилину) з незначними відхиленнями в сторону збільшення чи зменшення. Таким чином на першому курсі темп мовлення в аудіо текстам становить 220-280 слів за хвилину. Інша просодична характеристика – інтонація – дозволяє поділити мовлення на синтагми, визначити тип речення, емоційне ставлення мовця. Наголос виконує смислорозрізнавальну, синтаксичну, контрастивну та експресивну функції. За допомогою тембру мовець висловлює почуття, настрої. Отже, просодичні характеристики можуть суттєво полегшити або ускладнити розуміння тексту.

Слід також виділяти критерій доступності навчальних матеріалів в плані змісту, оскільки поряд з новою текстом повинні містити вже відому реципієнту інформацію з метою поглиблення знань з певної проблеми, теми.

Активність психічної діяльності студента під час сприйняття аудіотексту підтримується його ставленням до змісту. Новизна інформації забезпечує умови для прослуховування тексту як пізнавальної діяльності, є засобом розширення знань про навколишній світ. На думку О. В. Бирюк, **критерій новизни** підкріплюється практичною корисністю, що виражається як реальна можливість використання студентами почутої інформації в різних сферах діяльності [4, с. 156]. Таким чином майбутні вчителі можуть використати здобуту інформацію під час сприймання іншої інформації на схожу тематику для досягнення глибшого розуміння тексту, під час спілкування з носіями мови, для розширення кругозору тощо. Наявність елемента новизни привертає увагу слухача та дозволяє утримати її протягом звучання тексту. Інтерес та захопленість, які виникають під час слухання, дозволяють побороти почуття тривоги та невпевненості, які часто виникають у недосвідчених слухачів. Слухач краще сприймає змістовний текст, аніж спрощений, якщо повідомлення містить елемент новизни. При цьому слід уникати інформаційної перенасиченості текстів, рівномірно розподіляти нову інформацію в тексті у зв'язку з тим, що прослуханий текст є основою для породження усномовленнєвого висловлювання висловлювання [7, с. 96].

До одного з ключових критеріїв відноситься **автентичність навчальних матеріалів**. За І. І. Халеевою це поняття означає, що такі аудіотексти продукуються носіями мови для носіїв мови у реальних умовах спілкування, та включає **автентичність презентації** (текст продукується носіями мови) та **автентичність картини світу** (мовної та когнітивної), що представлена у повідомленні [10, с. 192]. Так, Ф. Мішан розмежовує поняття автентичності та оригінальності текстів. Тексти можуть бути оригінальними, якщо вони взяті з ситуації реального спілкування носіїв мови. Автентичність є ознакою зв'язку між текстом та слухачем і передбачає наявність вправ для роботи з текстом, які відповідають можливостям використання аудіотексту у реальних умовах спілкування [12]. Таким чином, ми можемо говорити про автентичність у навчанні за умови створення відповідних комунікативних вправ на основі роботи з оригінальним аудіо текстам.

В рамках нашого дослідження зупинимось на визначенні відмінних рис автентичних текстів. Всі автентичні тексти можна поділити на власне автентичні та методично автентичні (термін О.О. Носонович). До власне автентичних аудіотекстів відносять тексти, що продукуються носіями мови для носіїв мови в реальних умовах спілкування [8, с. 14]. Поряд з суто автентичними текстами в навчальному процесі доцільно використовувати і методично-автентичні тексти, які спеціально створюються для навчальних цілей, але зберігають ознаки автентичності.

Автентичність аудіотексту можна визначити за певними параметрами, до яких відносять: 1) культурологічну автентичність – означає ознайомлення з культурою країни, мова якої вивчається, побутом, традиціями тощо; 2) інформаційну автентичність – текст містить нову, цікаву для слухача інформацію; 3) ситуативну автентичність – наявність природньої ситуації спілкування, інтерес носіїв мови до обговорюваної проблеми; 4) автентичність національної ментальності – відбиває національну специфіку країни, для якої матеріал призначений; 5) реактивну автентичність – здатність тексту викликати у слухача автентичні емоції, пізнавальну, мовленнєву реакцію; 6) автентичність оформлення – означає наявність звукового ряду в аудіотексті: шум транспорту, дзвінки телефону, розмови перехожих тощо (аудіотекст супроводжується звуками характерними для ситуації спілкування); 7) автентичність завдань до тексту – стимулюють взаємодію з текстом, надають мотивованого, природнього характеру роботі з текстом [12, с. 8].

Вважаємо, що на I курсі мовного ВНЗ доцільно використовувати власне автентичні та навчально автентичні тексти, які є в автентичних навчальних посібниках, аудіо– та відео курсах, на освітніх сайтах для викладачів іноземних мов, сайтах засобів масової інформації тощо.

Важливу роль відіграє культурознавча цінність автентичних аудіо– відеоматеріалів, оскільки саме аудіювання як виду мовленнєвої діяльності належить вагома роль у формування у студентів світогляду про сучасний багатомовний світ, цінності та особливості рідної та іноземної культур завдяки насиченості текстів для аудіювання лінгвокраїнознавчою інформацією. Автентичний текст сприяє формуванню полікультурної мовної особистості за умови відображення реальної картини багатонаціонального світу [11, с. 47].

Таким чином, слід враховувати автентичність аудіотекстів при їх відборі для організації самостійної роботи студентів – майбутніх учителів, оскільки відповідність цьому критерію забезпечує культурологічну цінність навчальних матеріалів, природність ситуації, емоційний вплив на реципієнта, що уможливує реалізацію цілей навчання аудіювання.

Характеризуючи наступний критерій відбору аудіо / відеотекстів – критерій **відповідності віковим особливостям студентів, їх життєвому досвіду та професійним потребам**, слід зазначити, що успішність навчання аудіювання значною мірою залежить від того, наскільки значимими для студентів виступають навчальні тексти. Лише в цьому випадку є можливість виникнення інтересу, що створює мотив для навчальної діяльності. Значимість отриманої інформації для студентів визначається трьома складовими: 1) відповідності змісту тексту рівню інтелектуального розвитку й віковим особливостям; 2) життєвому досвіду студентів; 3) їх пізнавальним та емоційно очікуванням у професійній сфері [11, с. 47].

Під час відбору навчального матеріалу слід брати до уваги **критерій тематичності**, який означає, що навчальні тексти мають співвідноситися з темами і проблемами спілкування, визначеними Програмою для I року навчання та представлені такими тематичними блоками: “Персональна ідентифікація” (“Personal Identification”), “Моя родина” (“My Family”), “Немає кращого місця за рідний дім” (“There’s no place like home”), “Їжа та приготування страв” (“Meals and Cooking”), “До ваших послуг” (“At Your Service”), “Пори року та погода” (“Seasons and Weather”), “Життя та навчання студентів” (“Student’s Life and Studies”), “Рідне місто” (“Places”) (програма, с. 42-48).

Визначена нами виховна мета навчання обумовила виокремлення **критерію виховної цінності**. Навчальні тексти є способом пізнання світу, звернення до почуттів та емоцій, а також спонукання до роздумів та співпереживань, формування смислових установок для дій та вчинків, прийняття рішень. Вони допомагають формувати ціннісні орієнтації – систему фіксованих моральних установок, що є стимулом активності особистості [7, с. 100].

Для прослуховування студентам пропонуються тексти **різних типів та стилів**. Їх відбір здійснюється з врахуванням етапу навчання з поступовим ускладненням текстів в ході накопичення студентами “досвіду в аудіюванні”. Згідно вимог чинної Програми аудіювання має здійснюватись в таких типах текстів: короткі розповіді, описи, короткі розмови, телевізійні новини, програми про поточні події [9, с. 48]. Слідом за О.А. Мацневою будемо дотримуватись такого поділу текстів на стилі мовлення: інформаційний (оголошення, новини, програми про поточні події), розмовний (розповідь, розмова), науковий (бесіда, розповідь, розмова).

Останнім критерієм відбору аудіотекстів для формування англомовної компетенції в аудіювання у процесі СР є **критерій тривалості звучання аудіотексту**. Обираючи матеріали різної тривалості слід враховувати мету прослуховування тексту. Так, для детального розуміння рекомендована тривалість тестів встановить не більше 2 хвилин на початковому етапі, а для відеоматеріалів 6-7 хвилин є оптимальним часом для сприйняття без значних втрат інформації [11, с. 49]. Оптимальним обсяг аудіотексту для першого курсу мовного ВНЗ, на думку К.О. Колеснікової, становить 3-5 хвилин в залежності від жанру та складності. При прослуховуванні коротких, але змістовних текстів, студенти формують навички та розвивають вміння розуміти повідомлення, що в подальшому надасть можливість слухання складних у мовному плані та довших аудіотекстів.

Таким чином, ми проаналізували критерії, за якими обирали аудіотексти для формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі СР. До них належать критерії: новизни та мотиваційної цінності, доступності, автентичності, відповідності віковим особливостям студентів, їх життєвому досвіду та професійним потребам; тематичності; виховної цінності, жанрової та типологічної різноманітності; тривалості звучання аудіотексту. Так, за критерієм **доступності**, мають бути відібрані такі аудіотексти, які відповідають рівню мовної підготовки студентів та обов’язковому для засвоєння мінімуму. Відповідно до критерію **новизни**, аудіотекст, відібраний для навчання аудіювання майбутніх учителів у процесі СР, повинен привертати увагу слухача та забезпечувати її утримання під час прослуховування тексту. Критерій **автентичності** передбачає культурологічну цін-

ність навчальних матеріалів, природність ситуації, емоційний вплив на реципієнта, що уможливило реалізацію цілей навчання аудіювання. За критерієм відповідності *віковим особливостям студентів, їх життєвому досвіду та професійним потребам*, перевага надається аудіотекстам, що відповідають рівню інтелектуального розвитку студентів, їх пізнавальним та емоціональним очікуванням у професійній сфері. Критерій *тематичності* означає, що навчальні тексти співвідносяться з темами і проблемами спілкування, що входять до змісту навчання на І курсі мовного ВНЗ. За критерієм *виховної цінності*, аудіотексти, обрані для навчання аудіювання у процесі СР, мають спонукати студентів до роздумів, співпереживань, формувати смислові установки для дій та вчинків. У відповідності до критерію *жанрової та типологічної різноманітності*, аудіотексти представлені в інформаційному, розмовному та науковому стилях мовлення. Критерій *тривалості звучання аудіотексту* передбачає, що оптимальна тривалість аудіотексту становить 3-5 хвилин в залежності від жанру та складності. Вважаємо, що ці критерії відповідають змісту навчання аудіювання на досліджуваному етапі та уможливають реалізацію навчальних цілей.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці підсистеми вправ для формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі СР.

Література:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения иностранным языкам) / Анатолий Николаевич Щукин. – М. : Издательство ИКАР. – 2009. – 448 с.
2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: Учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин.яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М. : Издательский центр "Академия", 2004. – 336 с.
3. Елухина Н. В. Основные трудности аудирования и пути их преодоления / Н. В. Елухина // Общая методика обучения иностранным языкам : [Хрестоматия] / [Сост. А. А. Леонтьев]. – М. : Рус. яз., 1991. – С. 226-238.
4. Бирюк О. В. Методика формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів у навчанні читання англомовних публіцистичних текстів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Бирюк Ольга Василівна – К., 2005. – 196 с.
5. Бориско Н. Ф. Концепция учебно-методического комплекса для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (на материале интенсивного обучения) : Монография / Наталья Федоровна Бориско. – К. : Изд. центр КГЛУ, 1999. – 268 с.
6. Кміть О. В. Тестовий контроль адитивних умінь студентів немовних факультетів вищого педагогічного навчального закладу (II курс, англійська мова) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Кміть Олена Володимирівна. – К., 2000. – 156 с.
7. Колесникова Е. А. Обучение аудированию с письменной фиксацией существенной информации студентов первого курса языкового педагогического вуза (английский язык): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Катерина Алексеевна Колесникова. – М., 2008. – 240 с.
8. Носонович Е. В. Методическая аутентичность в обучении иностранным языкам / Е. В. Носонович // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 1. – С. 11-16.
9. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) : проект / [кол. авт. : С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач та ін.]. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 246 с.
10. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи / Ирина Ивановна Халеева. – М. : Высшая школа, 1989. – 240 с.
11. Щукина И. В. Методика построения многоуровневой модели обучения аудированию в системе профессиональной подготовки учителя иностранного языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ирина Владимировна Щукина. – М., 2009. – 261 с.
12. Mishan F. Designing Authenticity into Language Learning Materials / F. Mishan. – Intellect Books: Bristol, 2005. – 330 p.